

MEVLÂNÂ: EVRENSEL DEĞER

Şerafeddin GÖLCÜK*

Mevlânâ Celâleddin Rumî'nin hayatında önemli bir değişim, onun evrensel değer kazanmasının, çağlar ötesinden günümüze hitap ederken canlılığının, dinamizminin ipuçlarını verir. Bu, Hz. Mevlânâ'nın hem üslûbuna, hem de mesleğine derinden etki yapmıştır. Mevlânâ'nın hayatı hakkında bilgi kaynağı olan eserlerde ifade edildiğine göre (Eflâkî, Sipahsalar, Fûrûzanfer), Hz. Pir Konya'da dört yıl boyunca İslâmî ilimler dersleri verir. Dört yüz kadar öğrencinin yanı sıra, binlerce kişi de bu derslerin müdavimidir. Hayatını ilimle meşgul olarak devam ettirdiği bir sırada Tebriz'li Şems ile karşılaşan Mevlânâ, bundan böyle âlim sıfatının yanına şair, mutasavvıf niteliklerini de ekleyerek büyük bir inkılâba, hayatının değişime sahne olmasına izin vermiştir. Temel İslam İlimlerini özümseyen ve bunları tedriste çok başarılı olan Mevlânâ'nın hayatında geçirdiği bu tekâmül, onu hak aşığı bir mutasavvıf yapmıştır. Hz. Mevlânâ, Kur'an ve sünnet odaklı bilgi birikimini, bu sefer şiir ile ancak yine Kur'an ve sünnetten aldığı, kazanıp kullandığı üslûp ve metotla, her kesimden halkın istifadesine sunmaya başlamıştır. O, bu muhteva zenginliğini yıpranmayan, daima yenilenen bir üslupla sunduğu için dün de, bugün de hiç gündemden düşmemiş; sürekli taze, zinde, diri, yeni kalmış; Mevlây-ı Mûteâl'in Kur'an'daki ve Resul-i kibriyâ'nın sünnetteki takdim usûlünü kendine yol, yöntem kabul ettiği için evrensel bir değer haline gelmiştir. O, gerek işlediği konular, gerekse konuları takdimindeki üslûp ve ifadeleriyle ebedi hakikatin sözcüsüdür. Ezeli ve nihai hakikat, Allah'tır. Mevlânâ, sürekli, bir ve tek Allah'a kul ve teslim olmanın sözcülüğünü yapmış, bunu bizzat yaşamıştır.

Allah, araç ve gerece muhtaç olmadan evreni yaratan, kalpteki ve dildeki sözlerin hepsini bilen, ilahlığını çok açık delillerle bildiren, bir tekliğini akıl ve basiret sahiplerine gösteren, Hz. Muhammed'in (s.a) peygamberlik nurunu dolu-

* Prof. Dr., Selçuk Ü. İlahiyat Fak. Emekli Öğretim Üyesi.

nay gibi parlatan, o'nun kalbine nur gibi parlayan ve bütün kalplere deva olan Kitabı Kur'an'ın inzal eden, kudretine karşı konulamayandır.¹

Mevlânâ'nın nesri de şiirseldir. O, meramını dillendirmede hem nesri, hem de şiiri kullanmıştır.

Bilgiye ulaşmada akıl ve duyular elbette önemlidir; ancak bunlar yeterli değildir.

Akıl, şu hakir âlemin kandilidir; Tûr-i Sina'nın nuru, güvenli belde Mekke'nin adil kumandanı, Rabbülalemin'in bahsettiği doğru bir hâkimdir.

Akıl, güzel tabiatlı, adil bir sultan gibi, merhametli rahim ehadiyet nurunun bir gölgesidir.

Duyular, aklın yardımcılarıdır. Akıl ve duyularla insan, kalbî bir gerçek olan İslamiyeti anlamak durumundadır; amaç, maksûd budur. Tevhid dünyasında insan, gözden ibarettir. Açık bir göz, vücudun en hayırlı organıdır. Açık göz, gerçeği gören gözdür.²

İnsan, aklın ve duyuların, bunlar aracılığıyla elde ettiği ilmin rehberliğinde Tevhid'e doğru yol almak zorundadır. Çevredeki varlıklara cansız birer varlık olarak değil; onları, Hakka götüren hakikat alametleri olarak görmek gerekir. Tevhid'in tecelli ve tezahürünü onlarda bulmak icap eder.

İnsanın, ilim durağından iman doruğuna doğru yol almasını öğütleyen Mevlânâ, onun aynı zamanda kötü hasletlerden uzak durmasını ister.

Kâfirler putları öperler, putlara secde ederlerdi. Biz de şu zamanda onun tıpkısını yapıyoruz. Gidiyor, Moğollara secde ediyor, sonra da kendimizi müslüman sayıyoruz. Ayrıca içimizde hırs, kin, istek, hased gibi bunca put var; bunların hepsine de itaat etmedeyiz; hem içten, hem de dıştan biz de aynı işi yapıyoruz, sonra da kendimizi müslüman sayıyoruz.³

Mevlânâ'nın üslûp ve ifadesi; nesir olsun, şiir olsun, sanatkâranedir ve doğrudan kalbe hitap etmektedir. Onun konuları takdimi zevk-i selimin eseridir; orada kapalılık, sertlik ve kabalık yoktur; açıklık, berraklık, şeffaflık ve bedahet vardır. Onda bir tek hedef vardır: Hakikat-ı vahidenin anlatımı. O, zor, karmaşık, çapraşık, karanlık ifadelere başvurmadan, irşad ve telkin yoluyla Tek Gerçek'i anlatmıştır. Amaç, iman doruğuna çıkmaktır. İman yüce bir nimet, büyük bir gıdadır. İman eden diridir, imanla giden bakidir, ebedidir.⁴

Evrensel değer Mevlânâ'da, evrensel insanlık değerleri biri diğerinin önüne geçmeden, hiçbirini ihmal edilmeden aynı ölçüde yer alırken, bu değerler hiç şüphesiz ulûhiyet, nübüvvet ve ahirettir ve bunlara bağlı tali hükümlerdir. İnsan, ulû-

¹ Mevlânâ, Mevlânâ'nın Yedi Öğüdü, (Mecâlis-i Seb'a), İst., 1973, s. 3.

² Mevlânâ, *a.g.e.*, s. 28-54.

³ Mevlânâ, *Fîhi Ma Fîh*, İst., 1959, s. 66.

⁴ Mevlânâ, *Mesnevî*, c. 5, s. 287, c. 3, s. 3377; Ş. Gölcük, "Mevlânâ Tasavvufunda Bazı Kelâmî Motifler" (Tebliğ), I. Milli Mevlânâ Kongresi, Konya, 1985, s. 76.

hiyetle, nübüvvetle, ahiretle, buradan hareketle insan hak ve hürriyetleri, ahlâki sorumluluk, insan haysiyet ve şerefine yaraşır bir yaşama v.b. konularla ilgisini hiçbir zaman kesmemiş ve kıyamete kadar da kesmeyecektir.

Mevlânâ, üç temel konu olan ulûhiyetin, nübüvvetin ve ahiretin ve bunlara bağlı diğer üstün ve yüce değerlerin açık ve berrak, âlim, mutasavvif ve şair sözcüsüdür. O, hem coşkun bir veli, hem de uygulayıcı, samimi, dürüst, erdemli, sorumlu bir eylem adamıdır.

"Ben sağ oldukça Kur'an'ın kölesiyim, ben, Muhammed Muhtar'ın yolunun tozuyum."⁵

Peygamberler, insanları Allah'a ulaştırmak için gelmişlerdir. Eğer her kişi Allah'ın fazlına, ihsanına erişebilseydi Allah bunca peygamberi göndermezdi. İnsanlar mürşid aramaksızın, Peygambere tabi olmaksızın işlerini görürler, kendi akıllarınca istidlallerde bulunurlardı da bu yüzden hata ve dalalete düşmezlerdi. Halbuki tatbikat bunun tamamen aksini göstermektedir. Binaenaleyh Peygamberler, bu dünyada insanları Allah'a ulaştıran bağırdılar.⁶

Vahye müstenid konuşan peygamberlerin sözleri tamamıyla saf ve doğrudur.

Lutf-i İlâhî, halkın bütün kemâlâtını bir araya toplayıp pâk ve lâtif bir şey yaptı. Sonra O'na Mustafa ismini verdi.

Mevlânâ, hiç eskimeyen, taze ve yeni en büyük, en yüce değer kâmil insan, ufuk Peygamber Hz. Muhammed Mustafa'dan alır, kendisini evrensel değer yapan yüce hasletlerini, niteliklerini...

İnsanın en büyük problemi olan hürriyeti konusunda Mevlânâ, açık ve nettir. İnsan, hür, irade sahibi, muhtar ve yaptıklarının sorumlusudur. O, asla mecbur değildir. Şu sözler büyük anlam taşır ve geçerliliği insanlık tarihi süresince dir.

Bir sanatı, mesleği seçmiş, kendine iş edinmişsin. Bu, "bir ihtiyarım, iradem, düşüncem var" demektir. Yoksa ey iş eri, neden sanatlar, meslekler arasında o sanatı, mesleği seçtin? Ama nefis, heva ve heves nöbeti geldi miydi sana yirmi er kuvveti gelir. Dostun, senin küçücük bir menfaatine engel olsa hemen savaş ihtiyarına, isteğine sahip olur, onunla cenge, dövüşmeye kalkışırsın; fakat nimetlere şükretmeye gelince, o zaman ihtiyarın, isteğin yoktur, taştan da aşağı bir hal olursun. Sanki taş kesilirsin.⁷

Dini ilimleri çok iyi bilen Mevlânâ, aynı zamanda insanı ve psikolojisini çok iyi tanımaktadır...

⁵ M. Veled İzbudak, *Rubaiyyat*, İst., 1312, s. 252.

⁶ Mevlânâ, *Mesnevî*, c. 1, s. 2813, c. 4. s. 2978.

⁷ Mevlânâ, *Mesnevî*, c. 1, s. 943, c. 5, s. 3008.

Yüzü soğuk, hiç samimi olmayan ölümü ve sonrası hayatı ifadede, Mevlânâ, sıcak ve ölümü sevdiren bir davranış sergilemektedir. Herkesin korktuğu ölüm O'nun için şeb-i arûstur, gerdek gecesidir.

Ölüm; mutlu, aziz, değerli bir hayatın sona ermesi değildir; ölüm, ebedi gerçekten mutlu ve dünyadakine kabil-i kıyas olmayan, çok daha güzel, anlatımı imkânsız bir hayatın başlangıcıdır. Allah, insana bu hayattan daha güzelini, daha üstününü ve ölümsüz olanını mutlaka verecektir; zira O, mutlak cömertlik sahibidir. Ölümün dış görünüşü ölümdür, içyüzü diriliktir, ölümlle insan dirilir; gerçekte o, ebediliktir.⁸

Ahret onun dilinde şu evrensel ifadelerle ölümsüzleşmektedir:

Bu cihan tamamıyla fanidir, sonludur. Aradığını sebatlı, kararlı âlemde ara! Suretinin hiçbir değeri yoktur, dilediğini mânâ âleminde ara, dile; zira o âlem ancak bâkîdir, mamurdur, bayındır; başka türlü olmasına imkân yoktur, çünkü terkibi zıt olan şeylerden değildir.

Allah öyle bir halde bizi buluştursun, birleştirsün ki, bu birleşme ancak O'nun katındadır, her türlü topluluğun ötesindedir, önceki buluşmadan daha da yüce, daha da üstün ve tatlıdır. Ayrıca ne sonu vardır ne ilerisi...⁹

Mevlânâ Celâleddin Rumî, ülke içinde ve dışında, terennüm ettiği hakikatleri, ilahî ve nebevî bir iklimde sunduğu için, sürekli yenilenen ve yinelenen bir gündemin ilk maddelerini oluşturmaktadır. Kubbe-i Hadra'da, Medine'deki Yeşil Kubbe'yi hatırlatan bir asûdelik içinde, huzur, barış, mutluluk ve bağlılık ışıkları saçan ve evrenselliği ile insanlık için Tek Hakikate köprü olmaya devam edecektir.

Mevlânâ'da evrensel değeri, Aziz Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in (s.a) hikmetli ve kutlu sünnetinin evrensel değerinden güç ve kuvvet almaktadır.

⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, c. 1, 3928.

⁹ Mevlânâ, *Mektûbât*, s. 196.